

TOXUCULUQ MÜƏLLİMLƏRİNƏ SƏNAYE MEDALLARININ VERİLMƏSİ İLƏ BAĞLI TƏSNİFAT SƏNƏDİNDƏKİ BƏZİ QEYDLƏR

AHMET AYTAÇ

Dr., Aydın Adnan Menderes Universitetinin müəllimi, Türkiyə.

E-mail: aaytac@adu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5424-4607>

Məqaləyə istinad:

Aytaç A. (2023). Toxuculuq müəllimlərinə sənaye medallarının verilməsi ilə bağlı Təsnifat Sənədindəki bəzi qeydlər. *Azərbaycan məktəbi*, № 4 (705), səh. 103–108

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 09.06.2023

Qəbul edilib: 08.08.2023

ANNOTASIYA

Türküstan coğrafiyasından qaynaqlanan ənənəvi türk sənətləri mədəniyyətimizdə mühüm yer tutur. Xüsusən də, tekstil sənəti min illik türk sənət anlayışının öz ifadəsini tapdığı sahələrdən biridir. Məlum olan ən qədim Pazirik xalçası ilə başlayan tekstil macərası əsrlər boyu Orta Asiya, Qafqaz, Yaxın Şərqi, Anadolu və Balkanlara qədər davam edib. Osmanlı imperiyası dövründə tekstil sənəti həm saray sənəti, həm də Əxilik nizamı sistemi daxilində Anadoluda imtiyazlı bir mövqeyə sahib idi. Osmanlı imperiyasının toxuculuq sektoru ilə əlaqədar qanunlar çıxardığı və sultanın imzası ilə sərəncamlar verdiyi arxiv sənədləri ilə sübuta yetirilir. Məqalədə Osmanlı dövründə məktəblərdə və Fabrikay-i Hümayunda xalçaçılıq təhsili verən müəllim və ustalarla dövlət tərəfindən verilən medallarla bağlı sənədlərdən bəhs edilir.

Açar sözlər: Osmanlı, arxiv, sənəd, xalça, medal.

DOKUMA ÖĞRETMENLERİNE SANAYİ MADALYASI VERİLMESİ HAKKINDA İRADERLER TALTİFAT TASNİFİ EVRAKI'NDA YER ALAN BAZI KAYITLAR

AHMET AYTAÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye.

E-mail: aaytac@adu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5424-4607>

Makaleden alıntı:

AYTAÇ A. (2023). Dokuma öğretmenlerine sanayi madalyası verilmesi hakkında İradeler Taltifat Tasnifi Evrakı'nda yer alan bazı kayıtlar. *Azərbaycan məktəbi*, № 4 (705), s. 103-108

Makale Tarihçesi

Gönderim tarihi: 09.06.2023

Kabul tarihi: 08.08.2023

ÖZET

Türkistan coğrafyası kökenli Geleneksel Türk sanatlarının kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Özellikle tekstil sanatları Türk'ün binlerce yıllık sanat anlayışının ifade bulduğu alanlardan birisidir. Bilinen en eski gerçeği ile Pazirik halısı ile başlayan tekstil serüveni Orta Asya, Kafkasya, Orta Doğu, Anadolu ve Balkanlara kadar yüzyıllar içerisinde devam etmiştir. Osmanlı Devleti döneminde Anadolu'da gerek bir saray sanatı gerekse Ahilik sistemi içerisinde tekstil sanatları ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin dokumacılık sektörü adına yasalar düzenlediği, padişah tarafından imzalanan emirler yayınladığı arşiv belgeleri ile ispat olunmaktadır. Makalede Osmanlı döneminde okullarda ve Fabrikay-ı Hümayun'da halıcılık eğitimi veren öğretmenlere ve ustalara devlet eliyle verilen madalyalarla alakalı belgelerden bahsedilmektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, arşiv, belge, halıcılık, madalya.

SOME RECORDS ABOUT GIVING INDUSTRY MEDALS TO WEAVING TEACHERS INCLUDED IN THE DOCUMENT CALLED "İRADELER TALTİFAT TASNİFİ"

AHMET AYTACH

Dr., Lecturer of Aydın Adnan Menderes University, Türkiye.

E-mail: aaytac@adu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-5424-4607>

To cite this article:

Aytach A. (2023). Some records about giving industry medals to weaving teachers included in the document called "İradeler Taltifat Tasnifi". *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 705, Issue IV, pp. 103-108

Article history

Received: 09.06.2023

Accepted: 08.08.2023

ABSTRACT

Traditional Turkish Arts, originating from the geography of Turkestan, involve an important role in Turkish culture. In particular, textile arts are one of the fields in which Turkish art with thousands of years of understanding is expressed. The adventure of textile starting from the Pazirik carpet with its oldest known fact has lasted over centuries until Central Asia, the Caucasus, the Middle East, Anatolia and the Balkans. During the Ottoman Empire period, textile arts had a privileged position in Anatolia both as a palace art and within the Ahi-order system. The archive documents prove facts that the Ottoman Empire enacted laws on behalf of the weaving sector and orders signed by the sultan were issued. In the article, documents related to the medals presented by the state to the teachers and masters who executed carpet training in schools and Fabrikay-i Humayun during the Ottoman period are mentioned.

Keywords: Ottoman, archive, document, carpet, medal.

Okul medeniyetin göstergesidir. Okullar, milletin genç fertlerini yetiştirmek ve topluma faydalı hale getirmek gibi bir görevi üstlenmektedir. Okullar bu nedenle faaliyet göstermektedir. Ancak günümüzde eğitim anlayışı da değişim göstermeye başlamıştır. Başta müzeler olmak üzere yaşam boyu öğrenme gibi metotlar daha aktif hale gelmiştir. Kamu ya da özel kurum ve işletmelerde kendi bünyelerinde AR-GE birimleri, eğitim departmanları oluşturulmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulan fabrikalardan olan Fabrika-i Hümayun bu anlamda bünyesinde eğitimleri barındıran bir teşekkül olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elbette ki geleneksel Türk sanatlarından olan tekstil sanatı alanında Türkler dünya medeniyetine binlerce yıl zarfında önemli eserler kazandırmıştır. Pazirlik halısı ile başlayan bu kültür, Türkistan coğrafyası ile sınırlı kalmamış ve Kafkasya, Orta Doğu, Anadolu ve Balkanlara hatta Avrupa'ya kadar yayılmıştır.

Bozkırın göçebe sanatçısı sanatkârane eğilimlerini, yerleşik uygarlığın sanatçısından değişik yönde yansıtabiliyordu (Diyarbakirli,1969). Avrupalılar ise Türk halısını 1. Haçlı seferi (1096-1099) sırasında tanımışlardır (Güngör, 1984).

Rönesans döneminde yabancı ressamın tablolarına konu olan Türk tekstilleri o dönemin Avrupa'sını derinden etkilemiştir. "Yabancı ressamın tablolarında tasvirlemeleri ve diğer sanat eserlerinde yer edinmeleri ve el dokumalarını gören aydınların, Türk sanatı üzerine eğilerek diğer yapıtları da incelemelerine yol açmıştır" (Aytaç, 2012). Macaristan'da Protestan, Lüteryan ve Kalvanist kiliselerinin boş olan duvarları, Türk halılarıyla süslenirdi. Cenaze törenlerinde katafalkın üzerine Türk halısı örtmek de adet haline gelmişti (Batarı, 2004). Balkanlarda ve Avrupa'da XV. yüzyıldan sonra Türk halısına aşırı bir rağbet yaranmıştı. Örneğin İtalya'da Türk halısı satın alamayanların, kiralama yoluyla da olsa bu ayrıcalığa ulaşma çabası içinde oldukları bilinmektedir. Öyle ki, balkondan sarkıtılan bir Türk halısı zenginliğin ve soyluluğun simgesiydi (Rosamond, 2005).

Rönesans'tan itibaren gelişen Türk halısı resmetme anlayışı oryantalist ressamlarla da devam etmiştir. Avrupa'da XIX Yüzyılda Doğu ve İslam kültürüne karşı bir ilgi uyandığı da fark edilmektedir. Bu ilgi ve merakla birlikte adeta bir moda olan oryantalizm vesilesi ile Osmanlı topraklarına araştırmacılar, yazarlar ve sanatçılar geziler düzenlemişlerdir. Karşılaştıkları kültür ile alakalı yayınlar, eserler üretmişlerdir. Bir dizine oryantalist sanatçı gördükleri kültürü tıpkı geçmişteki Rönesans ressamı gibi tablolarında da tasvirlemiştir (Aytaç, 2012).

Elbette ki "insanlar, birey ya da topluluk olarak yazının bulunmasını takiben kendileri ile ilgili her türlü faaliyeti yazılı olarak korumak ve gerektiğinde belgeleyerek ispatlamak amacıyla, bunları muhafaza etmek ihtiyacını duymuşlardır" (Aytaç, 2014). Bu ihtiyaç ise günümüzdeki modern arşivcilik kavramının doğmasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri ise bu anlamda oldukça önemli sayıda evrakı bünyesinde barındırmaktadır. Osmanlı dönemi tekstil sanatları ile alakalı pek çok konuda sayısız evrak Osmanlı Arşivleri'nde muhafaza edilmektedir.

Osmanlı Arşivi'ndeki İradeler bir nevi Hatt-ı Hümayun'ların devamı özelliğinde olup aslında 1839-1923 yılları arasındaki padişah emirlerini içermektedir. Fon, toplamda 157 katalogdan oluşmaktadır.

Dönemin dokuma usta ve öğretmenlerine, kamu ya da özel sektörde halıcılık ya da dokumacılık alanında görev yapan başarılı kimselere devlet eliyle taltif amaçlı bazı ihسانlarda bulunulmuştur. Özellikle "Sanayi Madalyası" bu anlamda önem kesbetmektedir.

Askerî, mülkî ve idarî personele, halktan kişilere ve üst düzey yabancılara, devlet adına göstermiş oldukları yararlılık ve başarıdan dolayı onurlandırmak amacıyla, padişah emriyle çıkarılmışlardır. Madalya, nişan gibi taltif araçları Batıya özgü olmakla beraber, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde I. Mahmud zamanında (1730) çıkarılan Ferahi ile başlamaktadır. Padişah emri ile kimlere, hangi durumlarda verileceği nizamnamelerle belirlenmiştir. Daha sonra Sikke-i Cedid

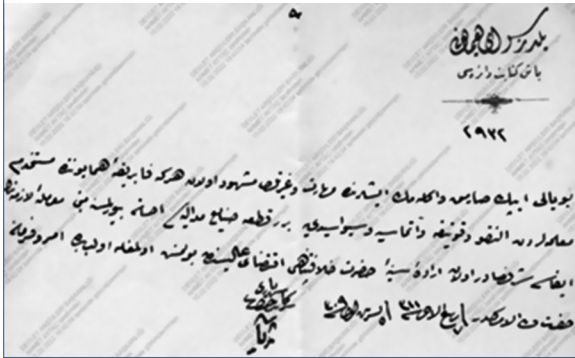
ve Vak'a-i Mısriyye madalyaları gelir. Madalya sayısı Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz döneminde artış gösterir. Madalya ya da nişan, bir savaşın kahramanlarına, resmi ziyaretlerin, görüşmelerin anısını, başarılı idarîmülkî kesime ve önemli tarihi olayları ölümsüzleştirmek için ilgili kişilere verilmek için belli sayıda yaptırılırdı. Yanında ise kime verildiğini açıklayan beratı olurdu (Aytaç, ve Büyükkayaer, 2010).

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri, günümüzde devlet ve milletin geçmişiyle alakalı belgeleri dünya standartlarında koruma ve muhafaza etme anlayışı ile İstanbul Kağıthane'de modern bir binada hizmet vermektedir.

Arşivde yer alan konu ile alakalı kimi belgeler aşağıda belirtilmektedir.

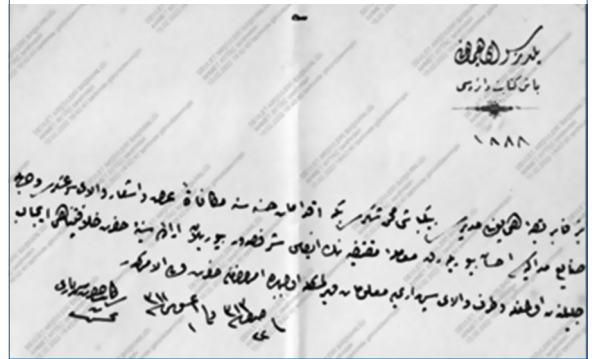
Birinci belge:

İradeler Taltifat Tasnifi Evrakı, 36 dosya, 16 gömlek numaralı, 07.04.1311 tarihli belgede "Hereke Fabrika-i Hümayun'da müstahdem muallimelerden Enko, Konike, Atmasya ve Sivasidiye'ye birer kıta sanayi madalyası ihsan" nından bahsedilmektedir.

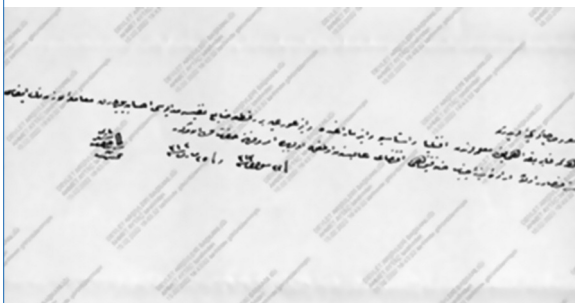
İkinci belge:

İradeler Taltifat Tasnifi Evrakı, 83 dosya, 93 gömlek numaralı, 22.02.1313 tarihli belgede "Fabrika-i Hümayun Müdürü Binbaşı Mehmed Şükrü Bey'e Sanayi madalyası ihsanı" nından bahsedilmektedir.

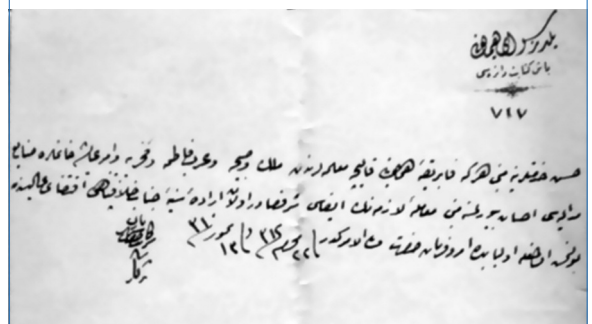
Üçüncü belge:

İradeler Taltifat Tasnifi Evrakı, 94 dosya, 21 gömlek numaralı, 22.10.1313 tarihli belgede "Hereke Fabrika-i Hümayun muallimleri ile saireye Sanay-i Nefise Madalyası ihsanı" denilmektedir.

Dördüncü belge:

İradeler Taltifat Tasnifi Evrakı, 58 dosya, 21 gömlek numaralı, 1894 tarihli belgede "Hereke Fabrika-i Hümayunu kalıçe muallimlerinden Melek, Sabiha, Arab Fatma, Fahriye ve Emir Ayşe Hanımlara Sanayi Madalyası ihsanıyla itası" ndan bahsedilmektedir.

SONUÇ

Osmanlı devletinin son dönemlerinde 1843 yılında kurulmuş olan ve dokuma üretimi yapan Fabrika-i Hümayun o günden günümüze belli başlı değişimlere maruz kalmıştır. Buna rağmen günümüzde de üretime devam etmektedir.

Türkistan coğrafyasından başlayarak yüzyıllardır Türklerin önemli sanat alanı olan tekstilin Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne evrilmesiyle hala devam eden bir üretim merkezi olarak Fabrika-i Hümayun önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti'nin tekstil sanatlarına verdiği önem belgelerden net olarak anlaşılmaktadır. Üretimi üst düzey bir bilinçlilikle sürdürdüğü ve klasik üretim yöntemlerinin ötesinde öğretmenler eliyle tekstili adeta bir eğitim kurumu, bir okul gibi değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Devletin bu fabrikada eğitimlik yapan öğretmenlere başarılarından dolayı ve hatta teşvik etme amacıyla devlet eliyle madalya ile onurlandırdığı arşiv kayıtlarındaki İradeler Taltifat evrakları ile bir kez daha ispat olunmaktadır.

Dolayısıyla yeni üretimlere de ışık tutan bu davranış, devletin tekstil üretimini pek çok dünya ülkesinin de yaptığı gibi sübvansetmesinin önemi de anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- ¹ Aytaç, A. (2012). "Oryantalist Ressamların Tablolarında Tasvirlenen Türk Dokumalarına Dair", *VI. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Sempozyumu / Sanat Etkinlikleri* (Editör: Ahmet Aytaç), Milano / İtalya, 17-21 Eylül, s. 57-65.
- ² Aytaç, A. (2012). "Yabancı Ressamların Tablolarında Tasvirlenen Konya Yöresi Halıları", *Vizyon Dergisi*, Konya, S: 22, Mayıs, s. 82-83.
- ³ Aytaç, A., ve Büyükkayaer, B. (2010). *Uluslararası Türk Halı ve Düz Dokumaları Sempozyumu-Arış Dergisi*, Sayı: 8, Ankara, Kasım 2012, s. 26-37), Alanya, 01-04 Kasım, s. 26-37.
- ⁴ Aytaç, A., ve İlbak, M. (2014). *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde El Dokumalarına Dair Önemli Kayıtlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- ⁵ Batarı, F. (2004). "Macaristan Uygulamalı Sanatlar Müzesi'ndeki Türk Halıları", *Türkeli Dergisi*, Ankara, s. 74-79.
- ⁶ Diyarbakırlı, N. (1969). "Türk Sanatının Kaynaklarına Doğru" *Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, Türk Sanat Tarihi Enstitüsü Özel Sayısı, İstanbul, s. 112-204.
- ⁷ Güngör, H. (1984). *Türk Halıları*, İstanbul.
- ⁸ Rosamond, E.M. (2005). *Doğu Malı Batı Sanatı*, İstanbul, s. 126-156, (Çeviren: Ali Özdemir).